

URUG'LIK G'O'ZA MAYDONLARIDA KO'CHAT QALINLIGINING HOSILDORLIKKA TA'SIRI

Mamatqulova Lobar O'rolovna, q.x.f.f.d.

ORCID 0000-0001-7289-7820

Abdusalimova Farzona Abdumalik qizi, talaba,

Madaminova Madina Ne'mat qizi, talaba,

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti.

Annotatsiya. Ushbu maqolada Surxondaryo viloyatining sug'oriladigan och tusli bo'z tuproqlari sharoitida urug'lik uchun ekilgan o'rta tolali "Buxoro-10" g'o'za navining ko'chat qalinligining g'o'za hosildorligi va iqtisodiy samaradorlikka ta'siri to'g'risidagi ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: g'o'za, ko'chat qalinligi, Buxoro-10, sug'orish, hosildorlik, ming/tup.ga, o'g'it, suv.

Аннотация. В статье приведены данные по влиянию густоты стояния семян на урожайность хлопчатника и экономическую эффективность средневолокнистого сорта хлопчатника «Бухара-10», высаженного на семена в условиях орошаемых светлых сероземов Сурхандарьинской области.

Ключевые слова: хлопчатник, густота стояния всходов, Бухара-10, орошение, урожайность, тыс/растение.га, удобрение, вода.

Abstract. The article presents data on the influence of seed density on cotton yield and economic efficiency of the medium-fiber cotton variety "Bukhara-10" planted for seeds in the conditions of irrigated light gray soils of the Surkhondarya region.

Keywords: cotton, seedling density, Bukhara-10, irrigation, yield, thousand/plant.ha, fertilizer, water.

Kirish. Bugungi kunda global iqlim o'zgarishi tufayli yuzaga kelayotgan suv tanqisligini yumshatish uchun suv tejovchi texnologiyalar keng joriy etilmoqda. Suvni tejash, ekinlarni sug'orishda suv tejovchi texnologiyalardan foydalanishni ommalashtirish bugungi kunning eng muhim masalalaridan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 11-dekabrda "Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada jadal tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ-4919-son, 2022-yil 1-martdagi "Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-144-son, 2018-yil 27-apreldagi "O'zbekiston Respublikasida urug'chilik tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3683-son qarorlari hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me'yori-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Z.Jumaev va b. o'tkazilgan tajriba natijasida, Toshkent viloyati tuproq iqlim sharoitida S-6541, Andijon-36 va Sulton g'o'za navlarini parvarishlashda o'g'itlar me'yorlarini sof holda N-200; R-150; K-110 kg/ga me'yorida qo'llash orqali eng yuqori paxta hosili olinib, tola chiqishi 36,0-38,5%, tola hosili 12,4-13,0 s/ga gacha qo'shimcha hosil olganligini ko'rsatib o'tgan [6].

I.Muxmudov, A.Haydarovlarning ma'lumot keltirishicha, O'zPITI-202 g'o'za navida NPK 200-140-100 va NPK 250-175-125 kg/ga me'yori qo'llanilganda, dastlab g'o'zalarda o'sish va rivojlanish nazoratga nisbatan bir xil tartibda kechgan. 1-iyulda O'zPITI-202 navi nazoratga nisbatan tezlashib, hosil to'plash jarayonida esa ChDNSga nisbatan 70-75-65 % sug'orish oldi tuproq namligida sug'orilganda 13,5-13,4 dona hosil shoxlarda 7,0-7,5 dona bo'liq ko'saklar shakllanganligi aniqlangan [7].

M.Avliyakov, A.Shamsiev, F.G'opporov, N.Yaxyoevalar ma'lumotlarida, Sulton g'o'za navini sug'orish oldi tuproq namligi ChDNSga nisbatan 70-75-65 % va 70-75-65 % da sug'orib, meneral o'g'itlar bilan N₂₂₀ P₁₅₄ K₁₁₀ kg/ga me'yorda oziqlantirilganda nazoratga nisbatan umumiy paxta hosili 5,2

s/ga, urug'lik hosili 4,4 s/ga yuqori bo'lib, eng yuqori hosildorlik sug'orish oldi tuproq namligi ChDNSga nisbatan 70-75-65 % da mineral o'g'itlar N₂₂₀ P₁₅₄ K₁₁₀ kg/ga me'yori qo'llanilganda kuzatilgan [8].

Materiallar va uslublar. Tadqiqotlarda tuproq va o'simlik namunalari, laboratoriya tahlillari, fenologik kuzatuvlar va o'lchovlar «Dala tajribalarini o'tkazish uslublari», «Методика полевого опыта», Tuproqning agrofizikaviy va agrokimyoviy tahlillari «Методы агрохимических и агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах», Urug'lik chigitning sifati va pishganligini aniqlashda O'zDst 642:2013 «Urug'lik paxta. Texnikaviy shartlar», O'zDst 3352:2018 «Urug'lik chigit. Pishganlikni aniqlash usuli», O'zDst 1128:2005 «Urug'lik chigit. Unuvchanlikni aniqlash usullari», O'zDst 3354:2018 «Urug'lik chigit. 1000 dona chigit vaznini aniqlash usuli», uslubnomalari asosida aniqlangan. Olingan ma'lumotlar B.A.Dospexovning ko'p omilli uslubi yordamida matematik tahlil qilingan. Tajribalar Buxoro-10 g'o'za navlarining har birida 8 ta variantdan iborat bo'lib, 3 tadan takrorlanishda joylashtirildi. Har bir delyanka 8 qatordan iborat bo'lib, qator oraligi 90 sm ni tashkil etadi [4, 5].

Natijalar va munozara. Urug'lik uchun yetishtiriladigan g'o'za navlarini parvarishlashda ko'chat qalinligi eng muhimi bo'lib hisoblanadi. Urug'lik g'o'za maydonida texnik paxta yetishtiriladigan g'o'za maydonidan ko'ra ko'chat qalinligi kamroq bo'lishi lozim. Chunki, nihollarning oziqlanish maydoni yetarlicha bo'lmasa, yetishtirilgan urug'lik sifati ham yaxshi bo'lmaydi. Shu sababli urug'lik g'o'za maydonlarida maqbul ko'chat qalinligini saqlash maqsadga muvofiq bo'lib hisoblanadi.

2020-yilning amal davri boshida ko'chat qalinligi variantlar bo'yicha o'rtacha 82,2-83,8 ming tup/ga, amal davri oxiri ya'ni terim oldi ko'chat qalinligi 80,2-81,3 ming tup/ga bo'lganligi aniqlandi.

Urug'lik uchun ekilgan Buxoro-10 g'o'za navi ChDNSga nisbatan 75-75-65 % sug'orisholdi tuproq namligida tomchilatib

Urug'lik g'o'za maydonida ko'chat qalinligi

№	Sug'orish usuli	Sug'orisholdi tuproq namligi ChDNSga nisbatan, %	Ma'dan o'g'itlar me'yori, kg/ga			2020 yil		2021 yil		2022 yil	
			N	P	K	Amal boshi	Terim oldi	Amal boshi	Terim oldi	Amal boshi	Terim oldi
1	Eglatlab sug'orish	65-70-60	150	105	75	82241	80231	83244	81814	84325	81854
2		65-70-60	200	140	100	83259	80991	83155	80885	85125	82959
3		65-70-60	250	175	125	82491	80519	82390	80463	84634	82594
4		75-75-65	150	105	75	82704	80944	82001	80755	85456	82651
5		75-75-65	200	140	100	83000	81009	82980	81010	84852	81815
6		75-75-65	250	175	125	82417	80639	82116	80976	85397	82694
7	Tomchilatib sug'orish	65-70-60	150	105	75	83204	81352	84114	82251	85947	84126
8		65-70-60	200	140	100	83861	81009	83186	81015	84259	83859
9		65-70-60	250	175	125	82741	81259	82417	81386	84989	83982
10		75-75-65	150	105	75	82769	81287	82969	81375	83987	82827
11		75-75-65	200	140	100	82796	81315	82795	81269	85851	83987
12		75-75-65	250	175	125	82824	81343	82533	81241	84762	83759

sug'orilgan hamda mineral o'g'itlarni yillik me'yori N-200, P-140, K-100 kg/ga qo'llaganda, eng maqbul variantizimda ko'chat qalinligi 2020-yilda mavsum boshi 81,3 ming tup/ga bo'lganligi, amal davri oxiri ya'ni terimoldi ko'chat qalinligi 82,7-ming tup/ga bo'lganligi aniqlandi. 2021-yilda eng maqbul variant, ChDNSga nisbatan 75-75-65 % sug'orisholdi tuproq namligida tomchilatib sug'orilgan hamda mineral o'g'itlarni yillik me'yori N-200, P-140, K-100 kg/ga qo'llaganda, mavsum boshida 82,7 ming tup/ga, mavsum oxirida esa 81,2 ming tup/ga tashkil qildi. 2022- yilda esa bu ko'rsatkich egatlab sug'orish usuliga nisbatan, tomchilatib

sug'orilgan variantimiz maqbul hisoblanib, ko'chat qalinligi mavsum boshida 85,8 ming tup/ga, mavsum oxirida esa 83,9 ming tup/ga bo'lganligi aniqlandi.

Xulosa. Egatlab sug'orish texnologiyasida amal davri oxirida ko'chat qalinligi tomchilatib sug'orish texnologiyasiga nisbatan ko'proq kamayganligi egatlab sug'orishda g'o'za qator oralariga ishlovlarning 3 marta ko'proq o'tkazilganligi bilan izohlanadi. 2021 yilning amal davri oxiri, ya'ni terim oldi variantlar bo'yicha o'rtacha 80,4-82,2 ming tup/ga, 2022 yilda esa terim oldi ko'chat qalinligi 81,8-84,1 ming tup/ga bo'lishi ta'minlangan.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2020-yil 11-dekabrda "Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada jadal tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ 4419-son qarori.
2. O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2022-yil 1-martdagi "Qishloq xo'jaligida suvni tejaydigan texnologiyalarni joriy etishni yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ 144-son qarori.
3. O'zbekiston Respublikasining Prezidentining 2018-yil 27-apreldagi "O'zbekiston Respublikasida urug'chilik tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3683-son qarori
4. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. - Москва, 1985., 1-112.
5. Методы агрохимических, агрофизических и микробиологических исследований в поливных хлопковых районах. 3-е издание. -Ташкент, 1963. -Б. 358-360
6. Jumaev Z. va b. Paxta tola sifati va hosildorligi o'g'it me'yorini ta'siri. // Qishloq xo'jaligi ekinlari genetikasi, seleksiyasi, urug'chiligi va yetishtirish agroteknologiyalari dolzarb muammolari hamda rivojlantirish istiqbollari" mavzusida xalqaaro ilmiy -amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. -Toshkent, 2018. -B 507-509.
7. Muxmudov I., Haydarov A. G'o'za parvarishida ekish tizimi va oziqlantirish me'yorlarining ahamiyati. // Agro ilm O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi jurnali ilmiy ilovasi. -Toshkent, 2018. №5. -B.17-18.
8. Avliyakov M., Shamsiev A., G'opporov F., Yaxyoeva N. Urug'lik uchun yetishtirilgan o'rta tolali g'o'za navlarining maqbul suv-ozuqa me'yorlari. // "O'zbekiston qishloq va suv xo'jaligi" jurnali. -Toshkent, 2018. №3. -B. 13-14.